

2506

Rodzaj dokumentacji	Ewidencja parku w <u>Hrebennem</u> gmina: Horodło woj. Zamość
Autorzy opracowania	arch. Tadeusz Augustynek mgr. hist. szt. Jadwiga Czerepińska mgr. inż. oar. Anna Obrebska
Zleceńodawca	Woj. Konserwator Zab. w Zamościu
Rok oprac.	październik 1977

Nr. inw. 2506

dep.

BIBLIOTEKA

Zarząd Ochrony i Konserwacji Zesp. Park. Ogrod.

Muzeum Narodowe w Warszawie

ul. Szwoleżerów Nr 9, tel. 29-67-70

ARCHIWUM
OŚRODEK OCHRONY
ZABYTKOWEGO KRAJOBRAZU
ul. Szwoleżerów 9 tel. 621 62 41 w. 244

Nr inw. 2506

ANALIZA I OCENA WARTOŚCI ZABYTEKOWYCH ZAŁOŻEŃ ZIELENI

Park, ogród, aleja, zieleni towarzysząca		Nazwa: HREBENNE				
Rodzaj	Klasztorny, zamkowy,	Adres: Hlowo 15				
parku / ogrodu:	pałacowy, dworski, miejski	Województwo: zamorskie				
Czas powstania:	XVII/XVIII w, XIX w	Użytkownicy: Silesia podst.				
Forma stylowa:	regul. i melior. w kuzjobr.					
Wielkość:	20 ha					

K R Y T E R I A		0	1	2	3	4
		zły	mierny	dob.	b.dob.	
A	I. Stopień przetrwania elementów dawnego układu przestrzennego					
	1. Osie i ciągi kompozycji /relacja z architekturą/	0				
	2. Układ dróg	0				
	3. Stopień przetrwania starodrzewia	0	1			
	4. Układ wodny i pierw. ukształt. terenu		1			
	5. Zachowanie dawnych elementów architektury i małej architektury			2		
	II. Wartość układu przestrzennego					
	1. Jednorodność stylu całego układu lub wysoka czytelność nawarstwień stylowych	0				
	2. Wartość historyczna układu /dawność/	0				
	3. Wartość obiektów architektury		1	2		
	4. Reprezentatywność lub unikalność w skali regionu lub kraju	0	1			
	5. Wartości krajobrazowe i estetyczne		1			
	III. Wartości tradycji historycznej /w sensie potencjalnych walorów turystycznych/					
	1. Związek obiektu z postaciami lub wydarzeniami historycznymi					
	Wartości zabytkowe ogółem					
B	I. Wartości przyrodnicze i ekologiczne					
	1. Rzadkie gatunki drzew i krzewów	0				
	2. Drzewa o charakterze pomników przyrody		1			
	3. Intensywność zadrzewienia		1			
	4. Stan zdrowotny drzewostanu		1			
	5. Znaczenie ekologiczne		1			
	Wartości przyrodnicze ogółem					
Ogólna ocena obiektu						12

Analizę sporządził:

Data:

Uwaga dotycząca koniecznej doraźnej interwencji w zakresie zmiany sposobu użytkowania obiektu oraz działań konserwatorskich w odniesieniu do zadrzewienia i obiektów architektonicznych - podać na odwrocie karty!

TOWARZYSTWO

• REGIONALNE •

HRUBIESZOWSKIE

OPRACOWANIE EWIDENCYJNE
PARKU W HREBENNEM

OPRACOWALI:

architekt TADEUSZ AUGUSTYNEK
mgr.inż.ogrod. ANNA OBREBSKA
mgr.hist.szt. J. TEODOROWICZ
- CZEREPINSKA

LUBLIN

ARCHIWUM
OŚRODEK OCHRONY
ZABYTKOWEGO KRAJOBRAZU
ul. Szwoleżerów 9 tel. 621 62 41 w. 244

1 9 7 7

Nr inw. 2506

Park podworski Hrebenne woj. zamojskie

Nazwa parku - adres

inż. inż. T. Augustynek, A. Obrębska, mgr J. Czerepińska

1977

Autoryzacja ewidencji

Rok opracowania

Czy ewidencja wykonana jest zgodnie z instrukcją

tak

Czy jest kompletna

Analiza bardzo dokładna przedstawia w ujęciu chronologicznym zarówno dzieje dworu jak i parku.

wyczerpujące

Wykorzystanie źródeł

Analiza w oparciu o materiały historyczne i ukształtowanie terenu oraz nieliczne pozostałości nasadzeń sugeruje logiczny układ kompozycyjny z okresu powstania parku i jego przekształceń.

wykonana prawidłowo

Inwentaryzacja roślin

jasno ilustruje stan obecny obiektu

Analiza stopnia zachowania

Wnioski i równoczesnych obiektywnych wartościach założenia. w pełni uzasadnione przy obecnym stanie dewastacji.

wystarczająca

Dokumentacja fotograficzna

wykonany w sposób przejrzysty i łatwo czytelny

Ocena planu parku

Ocena wykonana bardzo poprawnie, wszystkie komponenty scharakteryzowane z dużą znajomością tematu

Konkluzja: ewidencja wykonana jest poprawnie i może być przyjęta;

tak

Ewidencja wymaga poprawek w części

Ewidencja nie może być przyjęta z powodu:

Karimier Sln

23.05.1978

mgr inż. K. Sajera-Kojder

METRYCZKA PARKU - OGRODU

1. <u>Adres: miejscowość /dzielnica, ulica, nr posesji/</u> Hrebennie	<u>gmina</u> Horodko	<u>Województwo</u> zamojskie
2. <u>Nazwa parku:</u> <u>aktualna:</u>	<u>dawna:</u>	
3. <u>Redzaj parku i stan jego zachowania:</u> Park dworski zdewastowany		
4. <u>Czas powstania i najważniejsze fazy przekształceń:</u> XVII/XVIII w. jako regularny o charakterze użytkowym, od połowy XIX w. jako krajobrazowy		<u>Autor:</u>
5. <u>Powierzchnia parku:</u> <u>Ogółem ha</u> 2,6	<u>w tym wód w ha</u> 0,36	<u>Istniejące budynki:</u> 1. O wartościach zabytkowych Dwór z połowy XIX w. na starych piwnicach
6. <u>Nr i data rejestru parku-ogrodu</u>	<u>6^a. Opinia Komisji Konserwat.</u>	<u>2. Inne:</u>
7. <u>Użytkownicy obiektu:</u> Szkoła podstawowa w Hrebennem - Wydz. Oświaty U.W. w Zamościu		
8. <u>Istniejące dokumentacje</u> <u>/data i autor/:</u>	1. <u>Pomiar sytuacyjno-wysokościowy:</u>	2. <u>Inwentaryzacja zieleni:</u>
3. <u>Studium historyczne:</u>	4. <u>Założenia techniczno-ekonomiczne:</u>	5. <u>Dokumentacje branżowe, techniczne i ekspertyzy:</u>
9. <u>Przebudowana</u> <u>rezerwa</u>	<u>Budynków</u> w latach 60-tych	<u>Parku</u> Metrykę sporządził: A. Obrębska Data: X.1977 r.

I . A N A L I Z A H I S T O R Y C Z N A

=====

1. Rys historyczny z ewolucją układu przestrzennego.

Hrebenne w początkach XVIII w. należało do Woyskich. W 1727r. nastąpił podział majątku, przy czym wymieniony był: dworek mały obok dworu wielkiego, ogród nad stawem będący, sad zaczynający się od sadzawki, gumno ze stodołą, spichlerzem górnym, oborą, stopą i piwnicą, a ponadto "ogrody małe koło okien budynku wielkiego"^{1/}.

Sądząc z obszernego opisu "dworu wielkiego" był to typowy polski dwór alkierzowy z doby baroku, otoczony ogrodem użytkowym, być może wysadzonym w kwiaty, co było ówczesnie powszechnie stosowane. Ważną wskazówką topograficzną jest, że w otoczeniu dworu znajdowały się staw i sadzawka.

Spośród licznych spadkobierców po Samuelu i Dominiku Woyskich głównymi właścicielami Hrebennego stali się Dydyńscy. W 1747 r. nastąpił drugi z kolei podział majątku pomiędzy braci Marcina i Józefa, którzy jako młodszy otrzymał schedę " w drugiej połowie Hrebennego gdzie dworu nie ma ... dlatego Pan Marcin Bratu najmłodszemu pro^{1/}prio sumptu dwór należyty tudzież stajnię, oborę i stodołę wystawia. Staw zaś na którym młyn i sadzawka pod dworem terazniejszym będąca mają być wspólne". Wymieniony staw jest jedⁿy m z dwu, z których pierwszy na wsi, drugi pod winnicą"^{2/}. To ostatnie określenie jest mniej dla nas interesujące niżby się mogło wydawać, gdyż z kontekstu poniżej oraz z innych poznanych inwentarzy z tego terenu wynika, że winnicami nazywano browary. Z powyższego zapisu wynika też, że w połowie XVIII w. istniały w Hrebennem dwa ośrodki dworskie z zabudowaniami, położone po dwóch stronach sadzawki. Ów drugi dwór został prawdopodobnie wzniesiony

jako murowany, gdyż z lat 1754 - 9 pochodzą zapisy o pobieraniu przez Marcina Dydyńskiego cegły i wapna do Fabryk Hrebenskiej i Korytnickiej^{od} 00 Dminkanów Konwentu Horodelskiego^{3/}.

Natomiast stary alkierzowy dwór Marcina Dydyńskiego był drewniany, gdyż opis z 1778r. podaje iż "wjeżdżając do dworu ze wsi wrota na 2 słupach z daszkiem, przy nich furtka mała na dziedziniec. Po lewej ręce rezydencja z drzewa sosnowego zbudowana na których dach gontami pobity." Folwark stary z drzewa zbudowany, z bramą". Inwentarz ten przynosi następujące wyliczenie ogrodów dworskich:

- " 1° - ogród duży za pokojami
- 2° - ogródek mały między gumnem a oborą
- 3° - ogródek mały na pół przegrodzony
- 4° - ogródków mniejszych dwa za Bramą koło Winnicy starej leżące
- 5° - Pasieka i piwnice murowane
- 6° - Sad dworski w którym kwatery agrestem wysadzone^{4/}

- czyli potwierdza się nasz w/w pogląd o kwaterowym charakterze ogrodu użytkowego z XVIII wieku. Natomiast wydaje się uchwytne różnica pomiędzy opisem z 1727 r. gdzie, "ogrody małe koło okien budynku wielkiego", a opisem z 1778, kiedy to mowa o "ogrodzie dużym za pokojami".

- Jak można z tego wnioskować w bezpośrednim pobliżu dworu powstał prawdopodobnie park spacerowy.

W 1781r. następuje oszacowanie zaniedbanego majątku po Marcinie Dydyńskim i zasekwestrowanie go za długi. Z tego okresu datuje się obszerny opis alkierzowego dworu^{5/}, oraz "specyfikacja Ogrodów dworskich", którą jednakże nic nie wnosi do naszej wiedzy w tym względzie, oprócz kilkakrotnie wymienianego "lochu" - czyli zapewne lodowni, czy piwnicy koło dworu" za którym sad większy". W zakończeniu wymieniona jest "za sadzawką winnica

nowa nieskończona bez okien, za nią studnia murowana"^{6/}.
Wzmianka o winnicy potwierdza słuszność interpretacji, iż
mamy tu do czynienia z browarem, a nie z uprawą winorośli.

Od chwili przymusowego zlicytowania schody po Marcinie
Dydyńskim urywają się zapisy i nasze dane o historii zespołu
z ciągiem własnościowym łącznie. Dopiero z księgi hipotecznej^{7/}
dowiadujemy się, iż Hrebenne w II poł. XIX w. należało do Podho-
rodeńskich. Ponieważ na podstawie analizy stylistycznej wydato-
wać można obecny dwór w Hrebennem na ok. poł. XIX w.^{8/}, zatem
można przyjąć, iż wznieśli go Podhorodeńscy, a raczej zapewne
przebudowali jeden z dwu barokowych istniejących tu uprzednio
dworów, ponieważ pod obecnym postklasycystycznym korpusem znaj-
dują się starsze piwnice sklepione kolebkowo z lunetami. Problem
ten wymagałby rozwiązania w drodze badań architektonicznych,
które mogłyby przesądzić, czy są to relikty mniejszego dworu
z poł. XVIII wieku, czy też wielkiego alkierzowego dworu dREW-
nianego, który mógł posiadać podpiwniczenie, lub wręcz skle-
pione przyziemie. Tu należy stwierdzić, że dwór ten w 1783r.
był już w stanie skrajnej rujnacji^{8/}.

Obecny park nie nosi już prawie śladów barokowej
kompozycji. Natomiast część drzewostanu /szpaler lipowy/ wskazuje
na kontynuację przynajmniej od pocz. XVIII w. Należy jednak
przyjąć, że obecny charakter parku pochodzi z okresu przebudowy
założenia ok. połowy XIX w.

Dwór ucierpiał dalece w czasie I wojny światowej^{9/}, po czym
dobra Hrebenne zakupił Wincenty Tomasz Chrzanowski syn Edwarda,
po którym Anna Maria Helena z Tytusem Trzecieckim zamieszkała
w Miejscu Piasowym. W ich ręku Hrebenne pozostawało chwili upań-
stwowienia w ok. 19.XII.1946, kiedy to majątek w ilości 231 ha

przeszedł na Skarb Państwa. Dwór posiadał I piętro drewniane rozebrane w 1938r.^{18/}, po II wojnie użytkowany jako Urząd Gminy Szkoła i mieszkania prywatne, remontowany, obecnie w stanie stosunkowo dobrym. Natomiast park w okresie powojennym uległ daleko idącej dewastacji.

Zróżdka do dziejów parku /przypisy/

1. Woj. Archiwum Państw. w Lublinie = WAPL,
Księgi Grodzkie Horodelskie 45/20600, s. 5 - 27
Dział majątkowy Wojskich z 1727 r.
2. j.w. 51/20606, s. 456
3. j.w. 1/20622 s. 186
4. j.w. 4/20625, s. 1317
5. j.w. 1/10622 . s. 906
6. j.w.
7. Państw. Biuro Notarialne w Hrubieszowie, zbiór dokumentów do /zaginionej/ księgi hipotecznej dóbr Hrebenne, nlb.
8. jak w przypisie 3, s. 1109.
9. Ochrona Zabytków 1930 - 1, s. 267.
10. Wywiady z mieszkańcami wsi.
11. Dominik Fijałkowski, Pomnikowe drzewa w parkach wiejskich lubelszczyzny, maszynopis 1976 w posiad. Tm.

II. CHARAKTERYSTYKA STANU ISTNIEJĄCEGO.

D. zespół kształtował się na planie zbliżonym do prostokąta ograniczonego z trzech stron drogami polnymi, z czwartej polami ornymi/7/.

Obecnie teren znacznie uszczuplony, o kształcie wieloboku złożonego w części zachodniej z kwadratu, środek którego zajmuje obszerna sadzawka o pow. ok. 0,36 ha /fot.2/. Wokół brzeg za-
darniony, zadrzewiony od północy pojedynczymi jesionami, od wscho-
du kilkunastolenimi nasadzeniami klonu zwyczajnego i sosny zwyczaj-
nej oddzielających sadzawkę od dworu. Wschodnia część terenu
jest prostokątem wydłużonym w kierunku północnym, z centralnie
położonym dworem. Wokół dworu nieliczne drzewa nie tworzące
żadnej czytelnej kompozycji. Uwagę zwraca młody jesion rosnący
na środku kopca ziemnego na pld. zachód od dworu /fot.5./, dwa
okaleczone kasztanowce przed elewacją frontową tworzące jakby
fragment alei na osi dworu /fot.1./ oraz szpaler pomnikowych
lip zorientowany N - S /fot.3./.

Najbliższe otoczenie dworu ze wszystkich stron jest trawiaste,
zachwaszczone, przy drodze od południa podrost robinii z odnowienia
naturalnego. Wjazd na działkę od południowego wschodu. Teren
ogólnie dostępny, nieogrodzony.

Jedyną budowlą jest dwór ustawiony pln.-płd. murowany z cegły,
otynkowany, prostokątny z dwoma poprzecznymi skrzydłami po
bokach. Parterowy, na wysokim podpiwniczeniu sklepionym kolebkowo
z lunetami. Dachy dwuspadowe kryte eternitem. Wnętrze dwutrak-
towe, na osi salon o ściętych narożach, w których konchowo skle-
pione nisze. Otwory prostokątne, w architektonicznych obramieniach,
wspólnych przeważnie dla 2 otworów okiennych. Poza tym budowli
w parku brak. Jedynie poza sadzawką usytuowany jest krzyż na
postumencie z cegły, z dojściem schodkami, na krzyżu data "1844 -
odn. 1905" / fot. 2 i 6/.

2. Skrócona inwentaryzacja roślin.

1. *Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły ϕ pnia 86 cm ϕ korony 12 m.
h= 20 zdrowy
2. " " - " " " ϕ pnia 70 ϕ korony 10
h= 20 zdrowy
3. " " - " " " ϕ pnia 90 ϕ korony 10
h= 18 ubytek przy szyi korz
4. " " - " " " ϕ pnia 80 ϕ korony 10
h= 18
5. *Carpinus betulus* - grab pospolity ϕ pnia 50 ϕ korony 6
h= wierzchołek powyżej 3 m
zasycha
6. *Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły ϕ pnia 45 ϕ korony 8
h= 12 zdrowy rośnie na
niewielkim kopcu
7. *Aesculus hippocastanum* - kasztanowiec zwyczaj. ϕ pnia 80 ϕ korony 8
h= 8 bez pień u nasady do
połowy wypróchniały, pod-
cięty bez wierzchołka
8. " " " " " zwyczaj. ϕ pnia
9. *Robinia pseudoacacia* - robinia akacjowa ϕ pnia 60 ϕ korony 8
h= 10 ubytek w pniu
10. *Tilia cordata* - lipa drobnolistna ϕ pnia 100 ϕ korony 6
h= 20 wypróchniała u nasady
pnia
11. " " - " " " ϕ pnia 110 złamana na wysoko-
ści 2 m, pień wypróchn.
12. " " - " " " ϕ pnia 120 ϕ korony 8
h= 20 pień wypróchniały do
wys. 3 m, jeden konar złam.
13. " " - " " " ϕ pnia 100 ϕ korony 10
h= 20 pień wypróchniały
u nasady.
14. " " - " " " ϕ pnia 120 ϕ korony 6
h= 18 pień wypróchniały
u nasady
15. " " - " " " ϕ pnia 105 ϕ korony 6
h= 18 wierzchołek zasycha
dziupla po oderwanym grubym
konarze
- 16.

16. *Aesculus hippocastanum* - kasztanowiec zwyczaj. ϕ pnia 90 wierzchołek złam. na wys. 2 m, zachowany jeden konar /fot. /, pień wypróchn.
17. " " - kasztanowiec zwyczaj. ϕ pnia 100 złamany na wys. 1,5 m, pień wypróchn.
18. *Picea abies* - świerk pospolity ϕ pnia 30 ϕ korony 4 h= 6 dolne gałęzie zasychają
19. " " - świerk pospolity ϕ pnia 30 ϕ korony 6 h= 6 wierzchołek z gałęziami
20. " " - świerk pospolity ϕ pnia 30 ϕ korony 4 h= 8 dolne gałęzie podsychają
21. *Robinia pseudoacacia* - robinia akacjowa ϕ pnia ---- 4 - 8 siewki
22. *Acet~planatoides* - klon zwyczajny
23. *Pinus silvestris* - sosna zwyczajna nowe rzędowe nasadzenia kilkunastoletnie

Wszystkie pojedyncze drzewa oznaczone numerami 1- 20 należy otoczyć opieką jako elementy d. kompozycji mogące posłużyć jako wytyczne przy zaprojektowaniu otoczenia dworu.

Fijałkowski wymienia tu 6 lip pomnikowych^{11/} o obwodach 4,8 m, 5,4, 5,1 m, 4,5m, 4,4m, 4,2 m, czyli o średnicach pnia kolejno 121, 172, 155, 143, 140, 134,cm, co nie zgadza się z wymiarami średnic zamieszczonych powyżej a oznaczonych kolejno numerami od 10 - 15. Lipy te - z pewnością pozostałość XVIII -wiecznej kompozycji są w bardzo złym stanie zdrowotnym. Dotyczy to również dwu szczątków kasztanowców nr 16 i 17.

Jako pomniki przyrody kwalifikują się jesiony oznaczone nr 1,2,3,4, oraz grab nr 5.

3. Analiza stopnia zachowania układu zabytkowego.

Przy obecnym stanie zachowania nie udało się ustalić pierwotnego zasięgu założenia parkowego.

Zachowane elementy kompozycyjne:

- rzeźba terenu, w niezmienionej postaci,
- sadzawka /prawdopodobnie zidentyfikowana z wymienioną w dokumen-

tach XVII wiecznych/

- pięć lip tworzących prawdopodobnie szpaler zamykający d. kwaterę ^{przed} północną elewację dworu.
- jesiony, towarzyszące ścieżce obiegającej sadzawkę
- ślady w terenie wskazują na istnienie na wschód od dworu rozebranych całkowicie budynków gospodarczych

W otoczeniu dworu prowizoryczne boiska sportowe dla potrzeb szkoły. Teren zaśmiecony, wykorzystywany jako pastwisko.

4. Rola obiektu w krajobrazie.

=====

Obiekt położony na terenie wymiesionym ponad otaczające go od południa ~~łuki~~ ^{łuki}. Z pozostałych stron otaczają go pola orne i luźna wiejska zabudowa. W sąsiedztwie nie występują skupiska zieleni ozdobnej, ani lasy. Toteż jest on cennym elementem krajobrazowym którego walor podnosi zbiornik wodny, niezachwaszczony, jeden z najlepiej zachowanych i malowniczych w ~~okolicy~~ ^{okolicy} parków całego powiatu.

VIII. WNIOSKI KONSERWATORSKIE

=====

1. Granice ochrony konserwatorskiej.

=====

a/ Ochroną należy objąć teren w granicach wyznaczonych od południa wschodu i północy drogami polnymi, od zachodu granicami z gospodarstwami indywidualnymi /rys.1./

b/ Należy zachować powiązanie widokowe z przyległymi od południa ^{okolicami}

2. Uwagi odnośnie sposobu użytkowania /Szkoła Podst./

=====

Park w okresie powojennym został zdewastowany, wiele drzew wycięto. Teren w otoczeniu budynku zaniedbany. Należy tu zlikwidować wypas

bydła i zlikwidować śmietnik, usunąć nowe nasadzenia.

3. Zakres renowacji.

W chwili obecnej park jako kompozycja historyczna nie istnieje. Podczas gdy zachowany jest w dobrym technicznie stanie zabytkowy dwór o metryce znacznie wcześniejszej niż przyjmowano dotychczas. Wymaga on zaprojektowania otoczenia, wobec czego postuluje się rekonstrukcję parku w węższym niż pierwotnie zakresie, ograniczoną do najbliższego otoczenia dworu, z wykorzystaniem istniejących reliktyw kompozycyjnych i obszernych danych historycznych. Winno to być zakomponowanie otoczenia w duchu epoki, to jest kwaterowe, przy czym w odtwarzanych kwaterach można zlokalizować boisko, ogródki szkolne, personelu itp. dostosowując teren do obecnych potrzeb użytkownika.

IV. SPIS ILLUSTRACJI

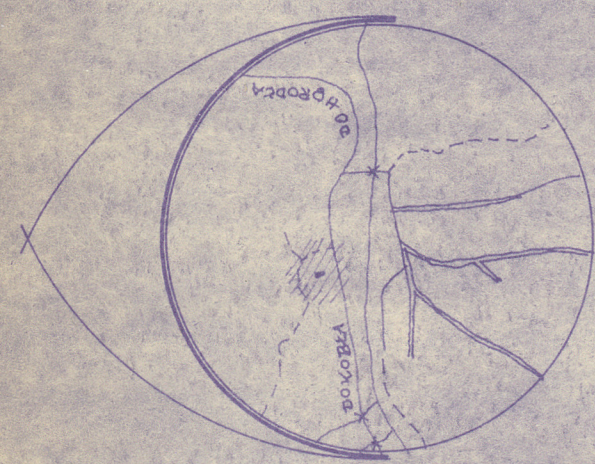
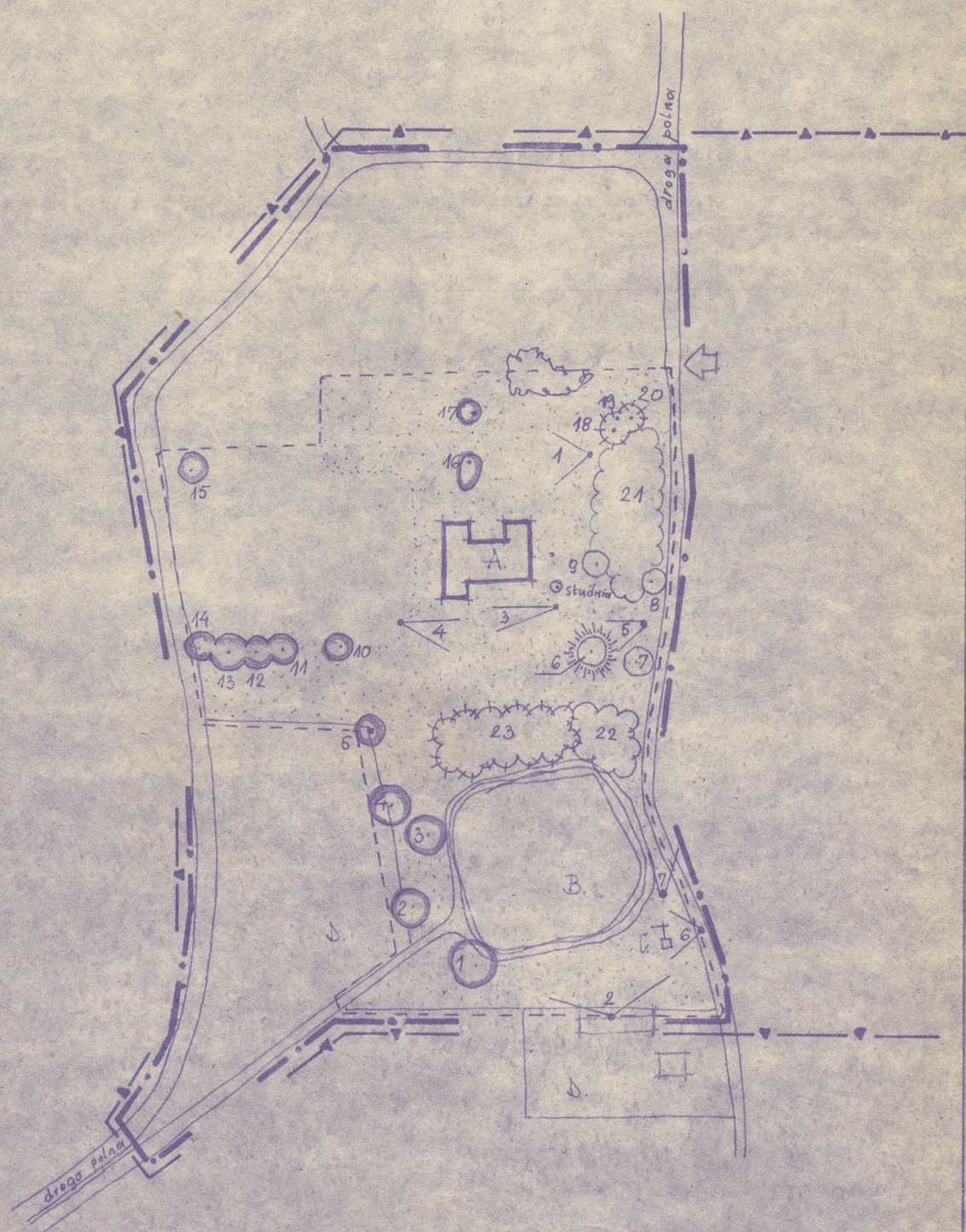
1. Panorama przed frontową elewacją dworu
2. Panorama od zachodu z widokiem na resztki parku ze stawem
3. Lipy na południe od dworu.
4. Teren przed zachodnią elewacją dworu.
5. Jesion na pld. zach. od dworu, w głębi widoczne nowe nasadzenia.
6. Krzyż przy drodze polnej w pld. zach. narożniku d.parku.
7. Południowa granica parku, widoczne nowe nasadzenia.

HREBENNE

SKALA 1:2000

SZKIC POMIAROWY WYK.TAB.AUGUSTYNEK W ROKU 1977

- 2 — MIEJSCE WYK.FOTO
- A. D. DWÓR
- B. SĄDZANKA
- C. KRZYŻ Z 1846R.
- D. N. SZIAŁKI
- DRZEWA POMNIKOWE
- OBECA GRANICA PARKU
- GRANICA OCHRONY ZAB.ZAŁOŻENIA
- GRANICA OCHRONY ZEWN. POWIĄZAŃ WIDOKOWYCH

ORIENTACJA 1:25.000

ARCHIWUM
OŚRODEK OCHRONY
ZABYTKOWEGO KRAJOBRAZU
ul. Szwoleżerów 9 tel. 621 62 41 w. 244
Nn imn. 2506

1

1

2

2

1

2

3

4

Hobart

5

6

7

7

